

УДК 007 : 304 : 070 (477) (09)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ПАРТІЙНИЙ ПУБЛІЦИСТ

ГЕОРГІЄВСЬКА Вікторія,

канд. наук із соц. комунік., доц.

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, Київ, 04119, Україна, e-mail: v.georgiievaska@gmail.com

У статті розглядається політична публіцистика Михайла Грушевського на сторінках віденського неперіодичного часопису «Борітеся – поборете!» (1920–1921), закордонного органу Української партії соціалістів-революціонерів. Мета дослідження – з'ясувати політичні та проблемно-тематичні аспекти публіцистики М. Грушевського. Під час опрацювання публікацій партійного часопису в еміграції зверталась увага на методи аналізу змісту, порівняння та узагальнення, що дали можливість визначити основні напрямки виступів М. Грушевського та з'ясувати його політичні орієнтири початку 20-х рр. ХХ ст., співвіднести його погляди, висловлені на сторінках газети (загалом 9 публікацій у 10 номерах), із партійною програмою та статтями інших партійних публіцистів (М. Шаповал, М. Шраг, М. Чечель, П. Христюк та ін.).

Ключові слова: партійна періодика, публіцистика, контент, Українська партія соціалістів-революціонерів.

Вступ. Не лише в українській історії, політиці й науці, а й усьому національно-духовному житті українців кінця ХІХ і всього ХХ століть ключовою лишається постать Михайла Грушевського. Його діяльність перебувала «в тіні» офіційної радянської науки, хоча зарубіжні вчені активно досліджували факти наукових, громадських, державних і літературних досягнень. Особливо вирізняються напрацювання американського історика українського походження Л. Винара («Михайло Грушевський в українській і світовій історії», «Михайло Грушевський і Наукове товариство імені Тараса Шевченка, 1892–1970», «Михайло Грушевський історик і будівничий нації», «Грушевськознавство: генеза й історичний розвиток», «Найвидатніший історик України Михайло Грушевський», «Силуети епох» та ін.), у яких учений послідовно закладав підвалини всебічного вивчення постаті академіка М. Грушевського та його різносторонньої спадщини.

У контексті партійної публіцистики М. Грушевського важливими постають питання організаційно-ідеологічної діяльності Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), яку активно підтримував у 20-х рр. ХХ ст. тимчасовий український емігрант. Серед таких робіт – праці істориків (М. Стахів, І. Майстренко, П. Феденко, О. Висоцький, В. Солдатенко, В. Кулик та ін.), які загалом характеризують платформи тих чи інших партій у певні історичні періоди. Цій темі присвячена докторська дисертація Т. Бевз, де проведене комплексне дослідження історії становлення та розвитку УПСР, «наведено нові факти, аргументи та висновки щодо партійної структурної диференціації та розколу» [1, с. 5]. Важливі штрихи щодо функціонування УПСР, її осередків, характеристики окремих діячів і програмових документів, включно з партійною періодикою залишили учасники цієї партії (М. Ковалевський, П. Христюк, М. Шаповал, Н. Григорієв, А. Животко та ін.).

Досі актуальним в українському журналістичнознавстві, як загалом у вітчизняній науці, лишається питання про безпосередню участь М. Грушевського у редакційно-видавничих процесах на батьківщині та за кордоном. Відсутнє синтетичне джерело, яке б охоплювало всі грані такої співпраці М. Грушевського як із львівськими чи київськими, так із віденськими, празькими та іншими часописами. Хоча до таких розвідок звертались І. Гирич [2], Н. Сидоренко [3], І. Ткаченко [4], Т. Бурдега [5], а також М. Нечиталюк (М. Грушевський як реформатор української журналістики), Л. Супрун (М. Грушевський як ініціатор і подвижник всеукраїнського журналу «Лі-

© Георгієвська В., 2016

тературно-науковий вістник»), Т. Трачук (праці М. Грушевського про формування засад журналістикознавства) та ін.

Мета цієї статті – з'ясувати політичні та проблемно-тематичні аспекти публіцистики М. Грушевського на сторінках віденського партійного тижневика «Борітеся – поборете!» (1920–1922).

Методи дослідження. У підготовчій роботі важливе значення мало вивчення бібліографічних джерел, пов'язаних із життєдіяльністю вченого й публіциста, моніторинг тих періодичних видань, до яких безпосередньо долучався науковець як редактор і видавець, пошук оригінальних примірників часописів у бібліотеках України. Під час опрацювання публікацій партійного органу УПСР в еміграції зверталась увага на методи аналізу змісту, порівняння та узагальнення, що дали можливість визначити основні напрямки партійної публіцистики Михайла Грушевського у віденському часописі «Борітеся – поборете!», співвіднести його виступи з партійною програмою та публікаціями інших партійних публіцистів (М. Шаповал, М. Шраг, М. Чечель, П. Христюк та ін.).

Результати й обговорення. Насамперед потрібно зазначити, що газета «Борітеся – поборете!» була не єдиним органом УПСР. Ця партія також використовувала як пропагандистсько-інформаційну платформу такі часописи: «Боротьба», «Народна воля», «Конфедераліст», «Трудова республіка». За кордоном було створено, крім віденської газети, ще «Вільну спілку» (Прага, 1921–1923 на чолі з М. Шаповалом) та «Трудову Україну» (Прага, 1932–1937, за редакцією Н. Григорієва).

На час функціонування «Борітеся – поборете!» у Відні видавалася й поширювалася така українська преса: часопис «робучого люду України» «Боротьба» (1920), «Віденський календар» (1921), український тижневик «Воля» (1919–1921), орган української академічної молоді «Молоде життя» (1921); журнал політики, літератури та мистецтва «На переломі» (1920) і гумористичний тижневик «Сміх» (1920) за редакцією О. Олеся; орган галицької комуністичної молоді за кордоном «Наш стяг» (1921–1922), місячник «Нова громада» (1921–1923), «Україна» (1921–1922), «Неперіодичне письмо для робітничого народу» «Чорногора» (1921–1922), видання ініціативної групи Українського союзу хліборобів-державників «Хліборобська Україна» (1920–1925) та ін. УПСР також видала один номер «Бюлетня Секретаріату організаційного комітету Українських соціалістів-революціонерів за кордоном» (1921). Як бачимо, українська видавнича життя в столиці Австрії на початку 20-х рр. ХХ ст. було досить насиченим, а українська громада тут змогла виявити свої, часом протилежні, партійні зацікавлення, що нерідко приводили до дискусій у колі галичан та наддніпрянців (М. Грушевський, В. Липинський, О. Олень, К. Трильовський, П. Лисяк, С. Вітик, А. Горленко (А. Войнаровський), Т. Прокопович та ін.).

Українські дослідники відзначають, що в діяльності УПСР відбулася «ідейна еволюція і організаційна перебудова» у зв'язку з розширенням активності поза межами України: у Парижі, Празі та Відні з 1919 р. почали діяти закордонні комітети. До тих, хто сповідував «диктатуру трудових мас» та орієнтувався на майбутню Україну як «радянську республіку», належали в еміграції М. Шаповал, Н. Григорієв, М. Чечель, М. Шраг, П. Христюк, Д. Ісаєвич, М. Грушевський та низка їхніх однодумців.

Політичні симпатії М. Грушевського не досить виразно представлені для широкого загалу в Україні. Невипадково у вересні 2016 р. «Громадське радіо», подаючи «сім маловідомих фактів» про науковця, двічі згадає його партійні зацікавлення: «3. За своїми переконаннями Грушевський тяжів до Партії лівих соціалістів-революціонерів. 4. Завдяки симпатіям Михайла Грушевського до лівих есерів...» [6].

У біографічній довідці до нью-йоркського видання «Вибраних праць» М. Грушевського В. Дорошенко записав про видатного політика: «Крім наукової праці, займається й публіцистикою, друкуючи статті на актуальні теми української політики в редагованому ним органі лівого відламу Української Партії Соціалістів-Ре-

волюціонерів «Борітеся – Поборете», підготовляючи ґрунт для повороту на Україну» [7, с. 23].

«Справжнім ідеологічним рупором» Закордонної делегації УПСР назвав проф. О. Богуславський вищезазначений журнал у Відні під керівництвом М. Грушевського [8, с. 58], хоча при цьому висловив два протилежні погляди: саме його партійно-ідеологічна публіцистика «впливала на формування громадської думки тогочасного українського суспільства», а також (за висловом А. Жуковського) те, що ця публіцистика в еміграції «відрізнялася нижчим рівнем в порівнянні з іншими періодами» [8, с. 58].

Як партійний орган віденська газета подає чимало матеріалів про ідеологічні засади УПСР, блок із іншими політичними силами, роздуми про майбутнє України; тут друкуються хроніка, документи й матеріали (рубрика «Факти та документи»). Серед них – «Проект програми УПСР», «IV конгрес УПСР за кордоном», резолюції, звернення «Від Закордонної делегації УПСР до партійної організації і товаришів за кордоном» тощо.

Тричі публікуються статті «Пам'яти погибших товаришів»: М. Шаповал згадував активного співробітника журналу «Українська хата», молодого публіциста М. Євшана (М. Федюшка) в № 3, про Д. Одріна написав М. Шраг (№ 4), а М. Чечель розповів про загиблого політика й письменника Г. Михайличенка (№ 5). У № 2 в рубриці «Пам'яти загинувших» згадувався К. Корж.

Більшість публікацій на шпальтах віденського органу УПСР – це розлогі статті політичного спрямування, написані кількома авторами: М. Грушевським, М. Шрагом, М. Чечелем, М. Шаповалом, П. Христюком. У десяти номерах вміщено відповідно 9 статей М. Грушевського, по 6 – М. Шрага і М. Чечеля, по 3 – М. Шаповала і П. Христюка.

Так, перу М. Шрага належать матеріали «Слово й діло соціалістів у національній справі», «До ревізії нашого партійного програму», «Відродження Закордонної Групи Української Комуністичної Партії», «Начерк основ і форм сучасних та майбутніх поєднань держав» (з продовженням); М. Чечель опублікував «Чому припинив своє існування революційно-радянський блок?», «Промисловість на українському селі», «Міжнародна спілка соціалістичних партій», «Новочасна мудрість наукового соціалізму», «Звідомленне з моєї мандрівки на Україну»; П. Христюк запропонував матеріали «Новий курс комуністичної політики й наша партія», «Українська дрібна буржуазія в українській революції». Деякі статті мають полемічний характер і торкаються окремих політичних діячів: наприклад, М. Драгоманова та його соціалістичного світогляду (М. Шаповал, № 5), В. Винниченка та його праці «Відродження нації» (П. Христюк, № 5).

Політичні статті М. Грушевського фактично відкривають кожен випуск газети «Борітеся – поборете!» з вересня 1920 по жовтень/грудень (№ 10) 1921 р. Так, у вересні 1920 р. закордонний орган УПСР починається настановчою публікацією «Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання», а також має додаток «Шевченко як проповідник соціальної революції», позначений криптонімом М. Г., що вказує на авторство лідера партійного осередку. У своїй статті політик роздумує над «інтуїтивним хистом партії» та «фізіономією будучої української республіки» (федерація громад і їх рад) у процесі «культурної й економічної творчості»; ставить завдання «вивести український нарід на шлях світової соціалістичної революції, узброїти його потрібними для того засобами боротьби», а при цьому використати «скомбінований, провірний і конкретизований досвідом національним» світовий революційний досвід (1920. – № 1. – С. 5, 7, 38).

Питанням загроз Україні з боку російської реакції («реставрація передреволюційної Росії») чи блоку з «польськими панами» присвячено публікацію «Між Москвою й Варшавою» (1920. – № 2). Актуальні партійні завдання підносить М.

Грушевський у статті «В першій делегації Української Партії Соціалістів-Револьюціонерів» (№ 3, № 7). Уроки «хаотичності українського життя», «революційного песимізму», «кропотливої, муравельної праці» в добу Центральної Ради вивчає М. Грушевський у статті «На село! (Чергові завдання української трудової інтелігенції)» (№ 4). Автор вважає, що українська інтелігенція не витримала «революційного іспиту», «відскочила від народу», «неукраїнські елементи не зварились в огні революції в одну масу» з українським народом. На думку політичного провідника, «пертурбації переходової доби найбільше треба будувати на атомах трудового життя»; тому М. Грушевського покладається в майбутньому на село й громаду. Тож для будови нової України слід «приложити свої сили, свої знання, свій хист, свою енергію, щоб скріпити сі кубики, з котрих зложиться нова будова, наповнити їх відповідним організаційним змістом, економічними і культурними засобами» (№ 4. – С. 6).

Ще дві статті М. Грушевського написані з нагоди певних духовно-історичних дат: «Пам'яті Паризької Комуни» (1921. – № 8) і «Драгоманов в політичному і національному розвитку українства (до 25-літніх роковин смерті)» (1920. – № 5). Саме М. Драгоманова тут названо «справжнім духовним провідником України», чия діяльність стала надзвичайно важливим кроком «в розвою нашої політичної і національної свідомості». М. Грушевський поставив М. Драгоманова поряд із Т. Шевченком і його товаришами з 1846 р., підкресливши: його дух живе з нами; в цьому полягає «нерозривність нашого ідейного руху, його здібності до оновлення, перевірки й приновлення до всіх нових змін світового життя» (№ 5. – С. 15). Тему соціалістичного світогляду М. Драгоманова в цьому ж номері продовжив М. Шаповал, зазначивши, що це єдина «величезна постать», яка «возвишується над мілким морем українського міщанства», «перший і найбільший провідник і творець теорії українського соціалізму, основи якої ні крихти не втратили своєї свіжости для нашого часу» (№ 5. – С. 35).

Останньою публікацією М. Грушевського на шпальтах газети «Борітеся – поборете!» став «Відкритий лист Голові Ради Народних Комісарів УСРР Х. Г. Раковському» (1921. – № 10), де закордонний делегат УПСР намагався з'ясувати можливість легалізувати становище партії в Україні, наголошуючи на «інтересах світового визволення праці від експлуатації капіталом» (№ 10. – С. 7). У цей час відбувся розкол у лавах УПСР («праві» пішли за М. Шаповалом, «ліві» опинилися в таборі М. Грушевського). Як наголошує О. Богуславський, український політик та його найближчі соратники, «зрозумівши всю безперспективність свого перебування й боротьби на еміграції» [8, с. 79], прийняли умови більшовицького уряду й повернулися до України як безпартійні. Так завершилась історична й політична сторінка в біографії М. Грушевського, що пов'язувала його з УПСР та її періодичними органами.

Висновки та перспективи. Отже, перебуваючи в еміграції, М. Грушевський видавав у Відні орган УПСР «Борітеся – поборете!» (1920–1921), де підтримував ідеологічну платформу закордонного комітету партії, брав участь у національно-політичній дискусії про майбутній розвиток України. Серед основних положень, що знайшли відображення у політичній публіцистиці М. Грушевського, варто відзначити такі аспекти: розвиток українських соціалістичних традицій (від М. Драгоманова) для створення незалежної української соціалістичної республіки; пошук умов компромісу з більшовицьким урядом УСРР; необхідність проголошення диктатури трудящих мас за визнання аграрного характеру України; вирішення міждержавних відносин (під час вибору між Польщею та Росією перевага надавалась останній); потреба інформувати зовнішній світ про стан українських справ та ін. Історичний шлях розвитку України та особиста доля видатного українського науковця показали його політичні вагання, не завжди коректні орієнтири та програшні компроміси, задекларовані зокрема в публікаціях віденського часопису «Борітеся – поборете!».

1. Бевз Т. А. Українська партія соціалістів-революціонерів: організація, ідеологія, політика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. А. Бевз. – К., 2005. – 33 с.
2. Гирич І. Політична публіцистика Михайла Грушевського / І. Б. Гирич // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – Львів : Світ, 2002. – Т. 1. – С. 47–62.
3. Сидоренко Н. Історія української журналістики. Особистості XIX–XX століть : навч. посіб. / Наталя Сидоренко. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2012. – С. 44–50.
4. Ткаченко І. В. Джерела з історії видавничої діяльності М. Грушевського в Києві (1907–1914 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / І. В. Ткаченко. – К., 2006. – 20 с.
5. Бурдега Т. Відродження української преси у Наддніпрянській Україні / Тетяна Бурдега // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Вип. 11. – С. 16–26.
6. Сім маловідомих фактів про Михайла Грушевського [Електронний ресурс] // Громадське радіо. – 2016. – 28 вересня. – Режим доступу: hromadskeradio.org/news/2016/09/28/sim-malovidomyh-faktiv-pro-myhaula-grushevskogo. – Дата доступу: 2.10.2016.
7. Дорошенко В. Життя й діяльність Михайла Грушевського / Володимир Дорошенко // Михайло С. Грушевський. Вибрані праці. – Нью-Йорк, 1960. – С. 11–33.
8. Богуславський О. Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії / Олег Богуславський. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – 452 с.

UDC 007:304:070 (477)(09)

Mykhailo Hrushevsky as a Party Publicist**Georgiievskia Viktoriia**, PhD (Social Communications), Associate Prof.,Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: v.georgiievskia@gmail.com

The article deals with the political publicism of Mykhajlo Hrushevsky on the pages of nonperiodical newspaper «Boritiesya – poborete!» (Vienna, 1920–1921), which was a foreign organ of the Ukrainian party of socialist-revolutionists.

The aim of this investigation is to reveal the main political and thematic aspects of M. Hrushevsky's publications. Methods of content analysis, comparison and generalization gave the possibility to define the prevailing trends of the articles, written by M. Hrushevsky, and to find out his political preferences at the beginning of the 20-s in the XX century. It also allowed to correlate his political position in the emigrant articles (in whole 9 publications in 10 numbers), with the party program and articles of other party publicists (such as M. Shapoval, M. Shrah, M. Chechel', P. Hrystyuk and others).

Such aspects of the political publicism of M. Hrushevsky are important: development of the Ukrainian socialistic traditions (from M. Drahomanov) for creation of the independent Ukrainian socialistic republic; search of terms of compromise with the bolshevist government of Ukraine; a necessity of proclamation of dictatorship of working masses; decision of intergovernmental relations; wide information of the outer world about Ukrainian state, etc.

Key words: party periodicals, publicism, content, Ukrainian party of socialist-revolutionists.

Михайло Грушевський – партийный публицист**Георгиевская Викторія**

В статье рассматривается политическая публицистика Михайла Грушевского на страницах неперіодического издания «Борітєся – поборетє!» (Вена, 1920–1921), заграничного органа Украинской партии социалистов-революционеров. Цель исследования – выяснить политические и проблемно-тематические аспекты публицистики М. Грушевского. При работе над публикациями партийной газеты в эмиграции обращено особое внимание на методы анализа содержания, сравнения и обобщения, давшие возможность определить основные направления выступлений М. Грушевского и уточнить его политические ориентиры в начале 20-х гг. XX ст., соотнести его взгляды, изложенные на страницах газеты (в целом 9 публикаций в 10 номерах), с партийной программой и статьями других партийных публицистов (М. Шаповал, М. Шраг, М. Чечель, П. Христюк и др.).

Ключевые слова: партийная пресса, публицистика, контент, Украинская партия социалистов-революционеров.

1. *Bevz T. A.* Ukrainian Socialist-Revolutionary Party: organization, ideology, politics: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ist.nauk: spez. 07.00.01 «History of Ukraine» / T. A. Bevz. – K., 2005. – 33 p.

2. *Hyrych I. B.* Political publicism of Mykhailo Hrushevsky / I.B. Gyrych // Hrushevsky Mykhailo Serhiyovych. Works: in 50 v. / M. S. Hrushevsky; redkol. : P. Sohan', Ya. Dashkevych, I. Hyrych and others. – Lviv : Svit, 2002. – V. 1. – P. 47–62.

3. *Sydorenko N.* History of Ukrainian Journalism. Personalities of the XIX–XX centuries : navch.posib. / Natalya Sydorenko . – K. : VPZ «Kyiv. Un-ty», 2012. – P. 44–50.

4. *Tkachenko I. V.* Sources from the history of the publishing activity of M. Hrushevsky in Kyiv (1907–1914) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ist. nauk : spez. 07.00.06 «Historiography, source study and special historical disciplines» / I. V. Tkachenko. – K., 2006. – 20 p.

5. *Burdega T.* Renaissance of the Ukrainian Press in the Dnipro Ukraine / Tetyana Burdega // Tele- and radiojournalism. – 2012. – Vyp. 11. – P. 16–26.

6. *Seven not well-known facts about Mykhailo Hrushevsky* [Electronic resource] // Public radio. – 2016. – 28 September. – Reference: hromadskeradio.org/news/2016/09/28/simalovidomyh-faktiv-pro-myhayla-grushevskogo. – Accessed: 2.10.2016.

7. *Doroshenko V.* Life and working activity of Mykhailo Hrushevsky / Volodymyr Doroshenko // Mykhailo S. Hrushevsky. Selected works. – New York, 1960. – P. 11–33.

8. *Boguslavsky O.* Press of the interwar Ukrainian emigration and the struggle for the independence of Ukraine: historical way, experience, discussions / Oleg Boguslavsky. – Zaporizhzhya : Prosvita, 2008. – 452 p.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016